

не учитываются изменения в связи с острым экономическим кризисом 2008 г. Однако, прогнозы этого популярного американского политолога провоцируют размышления об изменении в социальном статусе полов, реакции индивида на новые условия труда, трансформацию организационных бизнесовых и государственных структур.

ЛИТЕРАТУРА

1. Барт Р. Риторика образа // Барт Р. Избранные работы: Семиотика. Поэтика: статья / Ролан Барт. – М.: ПроФукуяма Ф. Великий крах. Людська природа і відновлення соціального порядку / Пер. з англ. В.Дмитрука. – Львів: Кальварія, 2005. – 380 с.
2. Фукуяма Ф. Конец истории и последний человек / Перевод с английского М.Б. Левина. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2004.

С. Є. Ігнатьєва

Національний гірничий університет
(м.Дніпропетровськ)

ЖАНРОВИЙ ПРОСТІР ЩОДЕННИКОВОГО ДИСКУРСУ

Зацікавленість щоденниковим дискурсом легко пояснити, оскільки це один із важливих засобів духовного самовизначення особистості, вироблення власної ідентичності, окрім того – він надає відомості відносно історичних подій, побуту, культури певної епохи.

Щоденниковий дискурс кінця ХХ – початку ХХІ сторіччя вводить сучасність у широкий контекст національної культури. У ньому віддзеркалено всю складність і драматичність епохи, яка охоплює роки II світової війни, період відбудови, період загострення кризи радянської системи (середина 60-х – початок 80-х рр. ХХ ст.), період „Застою” та розвиток Україна в умовах незалежності. Це оповідь про те, як відгукується історія в конкретній людині. Щоденниковий дискурс – впорядкування власного досвіду, формування особистості. Він відображує істотні віхи життєвого шляху наратора, оголює таємниці його душі, іноді потаємні, стає насамперед сповіддю перед собою і в майбутньому – перед читачем.

Актуальність дослідження зумовлена традиційною популярністю щоденникового жанру. У літературно-художніх і суспільно-політичних виданнях в останні десятиріччя щоденник посідає помітне місце. Попри значну кількість наукових праць, присвячених теорії мовленнєвих жанрів, визначення й виділення їхніх особливостей, співвідношення між первинними і вторинними жанрами дотепер залишається відкритим. Дискусійність базового поняття лінгвогенристики зумовлена численними аспектами, все більш глибоке вивчення яких сприяє з'яві різноманітних жанрових класифікацій у різних сферах мовлення, і в щоденниковому дискурсі також.

Обов'язковим складником типологічного опису щоденникового дискурсу є його систематизація з погляду функційно-жанрової належності. Систематизація щоденникових жанрів завжди була непростю, що спричинено поліфонічністю визначення поняття жанр:

1) вид творів у галузі якого-небудь мистецтва, який характеризується певними сюжетними та стилістичними ознаками; 2) живопис на побутові теми; картина побутового сюжету; 3) спосіб що-небудь робити; сукупність прийомів; стиль, манера [1, с. 272]. Дослідженням теорії жанрів займаються представники Московської, Краснодарської, Волгоградської, Омської, Воронежської, Саратовської наукових шкіл. У сучасній україністиці окремі теоретичні аспекти мовленнєвих жанрів (МЖ) представлено в працях М.Балицької 2001, Ф.Бацевича 2005, 2006; О.В.Дерпак 2005, Кравченко 2006, А.М. Чеберяк 2010, О.С. Шлапакова 2011 та ін. Загальним принципом виділення щоденникових жанрів, новим тенденціям їхнього розвитку присвячені дослідницькі розробки Л.Є. Кройчика, О.О. Тертичного, Л.Мацько, Т.В. Радзівської, М.І.Степаненка, Т.А. Космеди. Вчені одностайні в тому, що будь-який щоденниковий жанр містить оцінну семантику, оскільки

він виконує комунікативну функцію, детерміновану традиціями суспільства, що визнаються ціннісними перевагами. О.А. Галич стверджує, що „інтерес до щоденників завжди посилювався в переломні епохи, одну з яких переживає зараз Україна, увійшовши в третє десятиліття своєї незалежної історії. Ця подія історичного масштабу уможливила друкування щоденників багатьох українських письменників, окремі з яких тривалий час незаслужено замовчувалися” [2, с.3-4].

Варто зауважити, що категорія мовленнєвий жанр (далі МЖ) ще перебуває у стадії формування й універсалізації. Жанроцентризм претендує на лідерство, а вчення про жанри мовлення виформовується в новий перспективний напрям – неолінгвістичний, який учені називають жанроцентричним, жанрологічним, генологічним, генристичним. Значний інтерес до вивчення жанрової системи мовлення зумовлений насамперед такими причинами:

- активним пошуком базової досить місткої мовленнєвої одиниці (пошук зосереджений на перетині загальної теорії комунікації, семіотики, прагматики, лінгвістики тексту, лінгвопсихології), а також одиниці мовленнєвої діяльності, комунікації загалом;
- становленням ієрархії мовних категорій на основі функціонально-комунікативного підходу;
- відродженням риторики як науки;
- усвідомленням вагомості МЖ як загального мовознавчого явища, що сприяє відновленню необхідної для гуманітарної науки єдності філологічних знань;
- розвитком щоденникової комунікації, що сприяє модифікації МЖ.

Щоденник входить до групи документально-художніх творів і становить форму оповіді від першої особи у вигляді поденних автобіографічних записів реальних осіб. Як правило, такі записи не є ретроспективними: вони сучасні з подіями, які фіксує автор. Щоденниковий жанр вирізняється великим ступенем мобільності, оскільки автор досить швидко реагує на суспільно-політичні зміни і тому ми можемо говорити про його спорідненість із публіцистикою. Втім щоденник відкриває необмежені перспективи для дискусій із собою, роздумів, оцінок, екскурсів у минуле, відкритої полеміки, що синтезує його з есеїстикою. Як слушно зауважує Михайлина Коцюбинська, „щоденник – як і лист – це теперішній час, спогади – ретроспекція, та разом вони творять ту хистку паперову кладочку, перекинену з минулого в майбутнє, яка вабить нас можливістю якось дістатися на той бік, пережити й зрозуміти той час, який з погляду сьогодення уже неминуче залишається для нас невідомою країною” [3, с. 120]. Ретроспективно написані сторінки щоденника О.Гончара влучно охарактеризував Микола Степаненко. Відтак зауважує, що рухаючись „сторінками” його щоденникових записів, спостерігаємо як нарадивність створених образів, тексту, смислових конотацій послідовно складається у розповідь про „щасливе життя” письменника „словами” самого письменника. „Без авторського пояснення, без екстраполювання на сучасність кожен із записів – об’єктивна з погляду автора (хоч подеколи й емоційна), правдива оповідь про українську історичну славу і ганьбу, про суперечності непростого, сповненого жорстоких катаклізмів доби, коли письменник жив, про людей, які представляли її в різних іпостасях, з якими він робив спільну справу, спілкувався...” [4, с. 6].

Не викликає заперечень твердження, про те, що щоденники є жанровим різновидом художньої прози і є автобіографічними записами реальних осіб. Він становить особливу жанрову форму, яка передає динамічну автохарактеристику і „виражає сутність і буття людини методом послідовних висловлень, які групуються у стійкий часовий ряд” [7, с. 6]. За класифікацією М.М. Бахтіна, щоденник відноситься до первинних мовленнєвих жанрів, має спільні риси з самозвітом – сповіддю та біографією. Учений поділяє щоденники на сповідальні й біографічні. У чистому автозвіті відсутня будь-яка естетична обрамленість, оскільки відсутні будь-які трансгредієнтні моменти, літописець звітує і сповідується сам на сам. У щоденникові автор найбільш близький до героя, може вільно мінятися з ним місцями, автор за межами тексту збігається з героєм, але в тексті він спостерігає за собою ніби збоку, стає трансгредієнтним моментом у своїй самосвідомості, що надає щоденникові певної художньої цінності. Виразно простежуються також риси феноменологічної заданості нашої свідомості. Поєднання повсякденного і художнього визначає покордоння щоденника між документальною та художньою літературою.

Чітка хронологічна послідовність записів з фіксацією подій, явищ біографічного характеру та їхнє обов'язкове датування – синхронне, у момент їхнього створення – становить ту особливість, яка співвідносить щоденник із поточною мовленнєвою діяльністю й визначає його покордоння між текстом і дискурсом.

Жанрами, які передують жанрові щоденника, є ходіння, подорожні записи, хроніки, які формують творчу лабораторію, в якій постав жанровий різновид мемуарної літератури – щоденник [6, с. 50]. Щоденникові жанри, ходіння, подорожі, подорожні нариси, автобіографічні записи об'єднує спільний принцип оповіді, суб'єктивно-модальна, авторська інтерпретація референта дійсності, про який пише автор, прагматичний підхід у викладенні матеріалу, обов'язкова присутність інтенціональності, комунікативної стратегії тексту, віднесеність до текстів, монологічних за формою, в яких присутній скритий самодіалог.

Щоденниковий жанр становить, насамперед, сповідь, яка є не просто засобом самовираження, але і способом збереження людської пам'яті. Це, зрештою, зацікавленість внутрішнім світом особистості, необхідність у самоспостереженні і сповідальності перед самим собою. У ньому автор не просто фіксує думки, а представляє взаємозв'язок реальних подій у часі.

Жанровий простір ШД розлогий: блог, щоденник психолога, щоденник жіночий, щоденник матері, щоденник-спомин, щоденник-спогад, щоденник музичний, щоденник спостережень, щоденник психолога, щоденник орнітолога, щоденник письменницький, щоденник практики, щоденник подорожнього, щоденник моряка, щоденник професійного самовизначення, щоденник розвитку дитини, літературний, особистий, художній тощо.

Шкала перехідності, яку свого часу запропонував у мовознавстві В.В. Виноградов, а згодом підтримали В.В. Бабайцева, В.М. Мигирін та інші дослідниками, уможливує визначення місця щоденникового жанру на межі художнього і документального. Варто зауважити, що між художньо-документальною прозою не має чіткої межі. Існують так звані перехідні явища, зокрема, мемуарна проза [5, с. 25].

За схемою, яку запропонувала І.В. Голубєва, щоденник займає ядерну позицію в жанрах мемуарної прози і співвідноситься з біографією, автобіографією, літературним портретом, нарисом, листом. Виокремлені жанри мають такі інтегративні ознаки: реальність, достовірність об'єктів, які описує автор, відсутність вимислу, авторська інтерпретація референта, про який пише автор.

Диференційні ознаки щоденника виокремимо методом опозиційного аналізу:

1) біографія і щоденник: збігання/не збігання суб'єкта і об'єкта оповіді – у щоденнику суб'єкт оповіді й об'єкт оповіді збігаються в образі комуніканта-продуцента, яким є реально існуюча людина (автор); у біографії – суб'єкт оповіді та її об'єкт не збігаються, а автором (комунікантом-продуцентом) може бути будь-який суб'єкт, який реально досліджує життя об'єкта;

2) автобіографія і щоденник: ретроспективному відображенню подій після певного проміжку часу протиставляється синхронність подій, які відбулися і зафіксовані в щоденнику;

3) літературний портрет і щоденник: літературний портрет прагне до відтворення цілісності фізичного, духовного, творчого обличчя об'єкта чи розкривання лейтмотиву, пафосу його життя, часто обмежуючись певним часовим проміжком; щоденник композиційно дискретний і багатоаспектно відображає життя об'єкта в динаміці, усебічно розкриває процес становлення особистості;

4) нарис і щоденник: у нарисі опис реальних подій і фактів супроводжує авторський вимисел, тоді як у щоденникові останній повністю відсутній;

5) лист і щоденник: звертання, адресність епістолярію є його конституційною особливістю, у щоденнику адресант й адресат повідомлення збігаються, щоденник – розмова автора з собою, автокомунікація (Ю.М. Лотман);

6) хроніка і щоденник: у хроніці час є основним суб'єктом історичного процесу, організувальною домінантою сюжету, у щоденнику чільне місце посідає особистість автора;

7) записна книжка і щоденник: записна книжка фіксує окремі творчі заготовки – плани, задуми, початкові ескізи, десь почуті окремі слова, вислови, частіше за все слугує

практичним посібником автора, сприяє наочному уявленню найпершого, миттєвого проблиску творчої думки, наповнюючись змістом, набуває форми, перетворюючись у художню плоть [3, с. 5]. Щоденник сприяє проникненню не лише у творчу лабораторію його автора (письменника), але й уможливорює з'ясування його особистого життя й духовного світу; у нього письменник не лише занотує матеріал для своїх майбутніх літературних творів, але й відпрацює їхню форму, розмірковує, оцінює власну творчість, тому щоденник виконує не тільки мнемонічну, але й естетичну та автометаdeskриптивну функції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бахтин М. М. Вопросы литературы и эстетики Текст. / М. М. Бахтин. -М. : Худож. лит., 1975. - 504 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. В.Т. Бусел – К.; Ірпінь: ВТФ „Перун”, 2004. – С.272.
3. Галич О. А. Олесь Гончар у вимірах Non fiction: монографія. – Луганськ: Книжковий світ, 2011. – 260с.
4. Коцюбинська М. Над маминими щоденниками // Кур'єр Крив басу. – 2005. - №184.- С.120
5. Степаненко М. Публіцистична спадщина Олесь Гончара (мовні, навколотовні й деякі інші проблеми). – Полтава : АСМІ, 2008. – 396с. : фотоіл. – Бібліогр.: с. 388-391.

С. В. Іць

Житомирський державний
університет імені Івана Франка
(м. Житомир)

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В МЕДІАОСВІТНЬОМУ КОНТЕКСТІ

Реформування вищої педагогічної освіти, викликане необхідністю її фундаменталізації, демократизації, неперервності, гуманістичної спрямованості та відповідності загальноєвропейським стандартам, потребує впровадження в професійну підготовку майбутніх учителів нових освітніх технологій. У якості критерію вузівської професійно-педагогічної підготовки на сьогоднішній день виступає професійна компетентність вчителя, яка є категорією динамічною, розвивальною, детермінованою конкретною історичною ситуацією, в умовах якої здійснюється професійна діяльність.

З проблемою формування професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів у вищих навчальних закладах пов'язана ціла низка досліджень в Україні та за рубежом (В. А. Адольф, Н. М. Бібік, Т. Г. Браже, Є. В. Бондаревська, С. В. Будак, С. Г. Вершловський, Б. С. Гершунський, Н. І. Запрудський, Н. В. Кузьміна, А. В. Хуторський, А. Д. Щекатунова та ін.). У працях цих вчених професійна компетентність пов'язується з рівнем освіченості майбутнього вчителя і його загальнокультурною компетентністю, а також розглядається як складна система, що включає знання, уміння, навички та професійно-важливі якості спеціаліста. Автори досліджень з формування професійної компетентності майбутніх учителів наголошують на необхідності розробки проблеми підвищення професійної компетентності майбутнього вчителя в умовах багаторівневої професійної освіти.

У цілому процес формування професійної компетентності майбутніх учителів іноземної мови ми розглядаємо як системний, багатовимірний феномен, що охоплює методичну, змістову, процесуальну та особистісну складові навчально-виховного процесу вищого навчального закладу. Крім цього, треба мати на увазі, що характерною тенденцією сучасного світу є неперервне зростання кількості інформації („золота доба” інформації), підвищення ролі особистості, інтелектуалізація її діяльності, швидкоплинність зміни техніки і технологій у світі, зміна однієї соціокультурної парадигми та виникнення інших орієнтованих на цінності інформаційного суспільства. Становлення глобальної інформаційної індустрії, інформаційних технологій і техніки, її кардинальні зміни, що відбуваються під впливом цього процесу у соціально-політичному житті та свідомості людей вимагає якісної переробки потоку інформації, нових форм її усвідомлення. Цей процес супроводжується значними змінами в усіх сферах людської діяльності, в тому числі й освіти. Провідна роль у цьому належить вчителю, який існує в такому інформа-